

अध्याय २३

महिलालाई कसरी सहायता गर्ने ?

अनुभवी सुडेनी/अनमी आदिले कुन बेलामा महिलालाई तुरुन्त अस्पतालमा लैजानुपर्छ भन्ने कुरा महिलाको अवस्था हेरेर थाहा पाइहाल्छन् । महिलालाई कामज्वरो आयो, बेहोस भएर, शिशुको घाँटीमा नाल अड्किएको छ भन्ने तुरुन्त विशेष प्रकारको उपचारको खाँचो पर्छ । यस्तो अवस्थामा परिवारका सदस्यको अन्य व्यक्तिको सल्लाह र सहायताले अस्पताल पुऱ्याउनु पर्छ ।

अस्पताल

अस्पतालमा महिलालाई दिने आकस्मिक सेवाको लागि औषधी र उपकरण तथा औजारहरू हुन्छन् । यस्ता औषधी र उपकरणको प्रयोग गरेर विभिन्न समस्या हुनबाट रोकेर महिलाको ज्यान बचाउन सकिन्छ ।

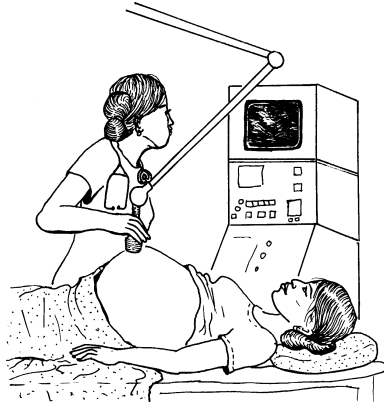
यहाँ यस्तै केही विषयमा छलफल गरिएका छन्

याद राख्नुपर्ने कुरा: उहिले शिशुको जन्म हुँदा प्रत्येक पहिलो पाला बच्चा पाउने महिलालाई चिरिन्थ्यो तर अहिले त्यसो गरिदैन ।

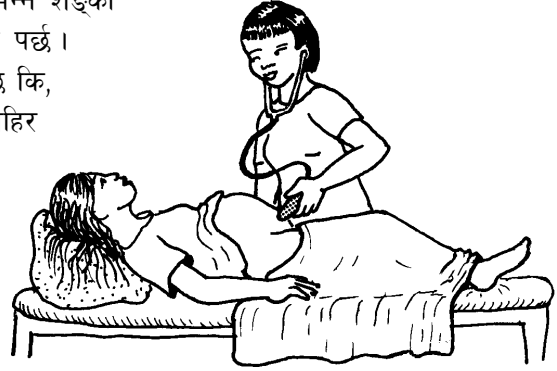
विभिन्न जाँचहरू

गर्भवती महिलाका विभिन्न किसिमका जाँच गरिन्छ, जस्तै रक्तअल्पता, यौन सङ्क्रमण एच.आई.भी. आदि । यस्तो जाँच गर्दा समस्या पाइएमा औषधीउपचार गर्न सकिन्छ ।

सोनोग्राम/एक्सरे

आजभोलि अस्पतालहरूमा सोनोग्राम व्यवस्था हुन्छ । यसले महिलाको कुनै समस्या छ कि भन्ने शङ्का लागेमा जाँच गराउनु पर्छ । जस्तो बच्चा उल्टो छ कि, गर्भ पाठेघर भन्दा बाहिर छ कि, जुमल्याहा बच्चा छन् कि, यसको परीक्षणबट आदि पत्ता लगाउन सकिन्छ ।

तर एक्सरे चाहिँ अति होसियारपूर्वक गर्नुपर्छ । किनभने यसले गर्दा गर्भमा रहेको शिशुलाई हानि पुऱ्याउन सक्छ ।

औषधी

गर्भवती महिलालाई औषधी दिदाँ र विशेष गरी प्रसवावस्थामा बढी ध्यान पुऱ्याउनु पर्छ । कतिपय गाउँघरमा त अक्सिटोसिन दिए सजिलोसँग बच्चा जन्मिन्छ, भनेर घरमा नै सुई दिइन्छ । तर यस्तो गर्नु हुँदैन । खाँचो परेमा मात्र अस्पतालमा उनलाई नसाबाट अक्सिटोसिन सुरक्षित तरिकाले दिइन्छ । मासुमा अक्सिटोसिन कहिले पनि दिनु हुँदैन ।

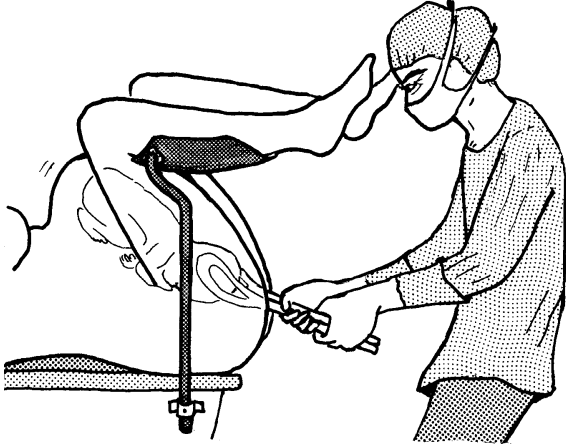

अक्सिटोसिन औषधी राख्नेको सलाइन पानी

सावधानीपूर्वक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्दै, अक्सिटोसिन आइभी (नसाबाट) सुरक्षित ढङ्गले दिन सकिन्छ ।

प्रसवका लागि विभिन्न औजारहरू

महिलालाई लामो समय व्यथा लागेको छ तर प्रसव भइरहेको छैन भने, स्वास्थ्यकर्मीले थैलो फुटाएर पानी निकाल्छन् र यसले गर्दा बच्चाको टाउको सध्छ । तर यसो गर्दा सङ्क्रमण हुन सक्ने हुनाले बडो ध्यान दिनुपर्छ ।

फोरसेप- शिशुको टाउको समातेर आमाको शरीरबाट बाहिर तान्न प्रयोग गरिन्छ ।

अन्य औजार

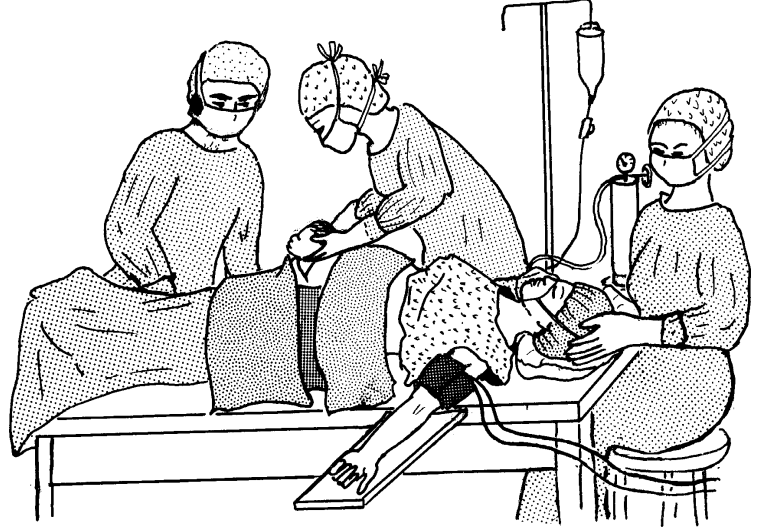
आजभोलि प्रायः फोरसेप र भ्याकुम आदिलाई धेरैजसो प्रयोग गरिन्छ । किनभने यसले गर्दा समस्या पर्न सक्छ, तर विशेष अवस्थामा जिल्ला र ठूला अस्पतालमा प्रयोग गरिन्छ ।

भ्याकुम एक्स्ट्याक्टर । यो शिशुको टाउकोमा जोडेर हावाले तानेर बाहिर निकाल्न प्रयोग गरिन्छ ।

शल्यक्रिया - सिजेरियन सेक्सन

कुनै बेला महिलाको र शिशुको ज्यान बचाउन शल्यक्रिया आवश्यक पर्छ। यो शल्यक्रिया अस्पतालमा मात्र हुन्छ। घरमा वा स्वास्थ्य चौकीमा यो हुन सक्दैन।

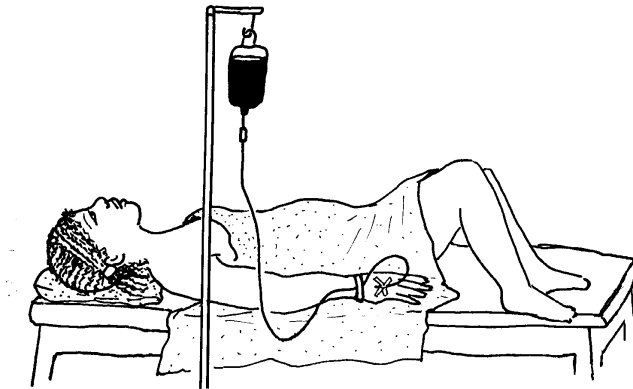

पेट चिरी बच्चा निकाल्ने शल्यक्रिया

शल्यक्रिया

कहिले कहिले प्राइभेट अस्पतालमा चाहिनेभन्दा बढी शल्यक्रिया गरेको पाइन्छ। यसका थुप्रै कारणहरू हुन सक्छन्। पश्चिमी देशका प्राइभेट अस्पतालमा आम्दानीको स्रोतको रूपमा बढी शल्यक्रिया गरेर बच्चा निकाल्ने गरेको सुनिएको छ।

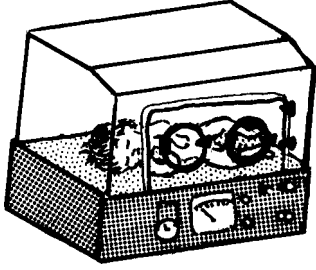
रगत दिने कार्य

रक्तस्राव धेरै भएमा रगत दिएपछि आमाको जीवन बच्छ।

यदि महिलालाई अति रक्तअल्पता छ वा शिशुको जन्मपछि वा असुरक्षित गर्भपतन भएपछि धेरै रगत बग्यो भने रगत दिनु पर्ने हुन्छ। रगत दिने कार्य अति आवश्यक परे मात्र गर्नुपर्छ। किनभने कतिपय अवस्थामा जाँचेको रगतमा पनि एच.आई.भी. हुनसक्छ। त्यसैगरी हेपाटाइटिसको जीवाणु पनि हुन सक्छ।

बिरामी शिशुलाई मद्दत गर्ने केही तरिका

इन्क्यूबेटर

इन्क्यूबेटरमा बच्चालाई तातो पारेर राख्न सकिन्छ । यदि यो छैन भने आमाको काखमा पनि न्यानो पारेर राख्न सकिन्छ । जसलाई कंगारु तरिका (मथोड) भनिन्छ ।

शिशुलाई सास लिन गाह्रो हुँदा अक्सिजन टेन्टबाट अक्सिजन दिन सकिन्छ ।

सास फेर्न सजिलो बनाउने रेस्पिरेटर

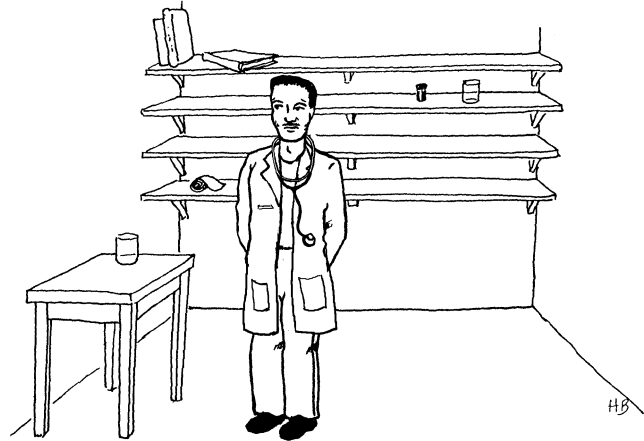

फिडिङ ट्युब

शिशुलाई आमाको दूध खान गाह्रो भयो भने खाने नलीद्वारा दूध खुवाउन सकिन्छ ।

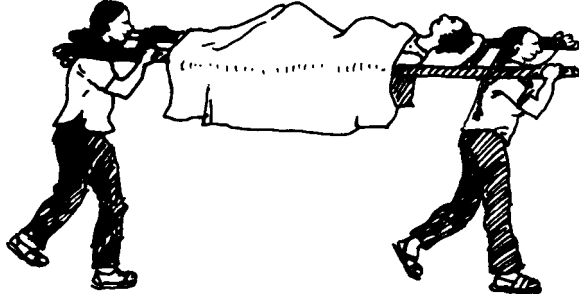
समुदाय र अस्पताल

प्रत्येक समुदायमा एउटा स्वास्थ्य चौकी र स्वास्थ्यकर्मी हुनुपर्छ । समुदायले स्वास्थ्यचौकी बनाउन र रेखदेख गर्न मद्दत गर्न सक्छ । हिजोआज नेपालमा पनि अस्पताल बनाउन यज्ञ गर्ने, पूजा लगाउने, दान दिने प्रथा बढ्दो छ । तर अस्पताल मात्रै बनाएर पुग्दैन । यसमा औषधी, औजार र स्वास्थ्यकर्मी पनि हुनुपर्छ ।

आवश्यक आधारभूत स्वास्थ्य सेवा दिनका लागि धेरै स्वास्थ्य केन्द्र, क्लिनिक, स्वास्थ्य चौकीहरू र अस्पतालमा ती सेवा दिने सुविधाहरू छैनन्

कतिपय गाँउघरमा चाहिँ महिलाको भाग्यमा मनै छ भने जहाँ लगे पनि मरिन्छ, भन्ने चलन छ, तर अहिले आएर यस्ता विचारमा विस्तारै परिवर्तन हुदै आएको छ। धेरै अवस्थामा समुदायले पैसा उठाएर पनि महिलालाई मद्दत

गर्छन्। धेरैजसो अवस्थामा स्वास्थ्य चौकीमा लगेर समयमा औषधी पाइयो भने महिलाको ज्यान बन्छ।

प्रसव अवस्थामा महिलालाई तुरुन्त सहायता चाहिन्छ, भने सबै मिलेर छिटो निर्णय लिइहाल्नु पर्छ। साँस्कृतिक कारणले गर्दा महिलालाई अस्पताल लैजाने कि नलैजाने भनेर छलफल गर्दागर्दै महिलाको ज्यान जान सक्छ।

छाउपडी (महिनाबारी) र सुत्केरी भएपछिका केही दिन

अछाममा महिलालाई छुनु हुँदैन भन्ने चलन थियो। गोमा दोजीलाई पनि प्रसवपछि छाउपडीमा राखियो उनलाई धेरै ज्वरो आयो। तर त्यस्तो बेलामा कसैले छुनु हुँदैन भनेर स्वास्थ्य चौकीमा पनि लगेनन्। उनका श्रीमान् नेपालगन्जबाट त्यहाँ पुग्न दुई दिन लाग्यो। ती महिलाको सङ्क्रमणको कारणले मृत्यु भयो। शिशुको पनि केही दिनपछि मृत्यु भयो।

विभिन्न स्वास्थ्यकर्मीसँगै मिलेर काम गर्नुपर्छ

डाक्टरको महत्त्व आफ्नो ठाउँमा छ भने नर्स वा अनमीको महत्त्व पनि आफ्नै ठाउँमा छ। त्यसैले सबैले एक अर्कोलाई मान र कदर गरी विशेषज्ञ, डाक्टर, हेअ, सिअहेब, नर्स, अनमी, सिएम्ए, अहेब, माशिका, ग्रास्वाका मस्वास्वसे सबैले मिलेर काम गरौं। नेपालमा महिलाको स्वास्थ्य अवस्थामा सुधार ल्याउन सबैको सङ्गठित प्रयास आवश्यक छ।

स्थानीय तहमा काम गर्ने स्वास्थ्यकर्मी खास गरी नर्स, अनमी, माशिका, मस्वास्वसे आदिले गर्भवती महिलालाई जाँच गरेर समस्या छ भने अस्पताल जान सल्लाह दिने, रक्तअल्पता त भने पोषणका बारेमा बताएर र औषधी दिएर ठीक पार्ने, यौन रोगको औषधी दिएर महिला र बच्चाको रक्षा गर्ने काम र प्रसव हुँदा पनि धेरै ठूलो भूमिका खेल्दछन्। नेपालका कतिपय गाँउहरूमा अनमी र नर्सले धेरै महिलालाई सुरक्षित प्रसव मात्र गराउँदैनन् कि शिशुको रक्षाका लागि पनि ठूलो काम गर्छन्।

बच्चा जन्माउने क्रममा ती महिलाको धेरै रक्तस्राव भएको थियो। तपाईंले अस्पतालमा ल्याएर धेरै राम्रो काम गर्नु भयो।

तपाईंको सेवा पाएर म ज्यादै खुसी छु- मलाई त उनी मछिन् जस्तै लागेको थियो।

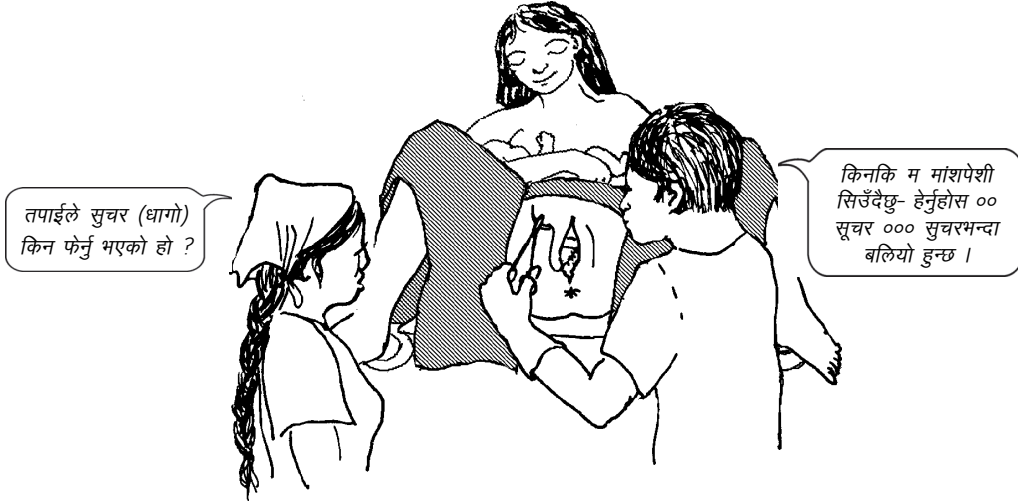
डाक्टरहरूले समेत विभिन्न गाउँ ठाउँमा बसेर अनुभव लिएका सुडेनी, नर्स र अनमीको ज्ञानको कदर गरेर धेरै कुरा सिक्न सक्छन् ।

फेरि डाक्टरले गाउँमा रहेका स्वास्थ्यकर्मीलाई सिकाए भने गाउँका महिलाका लागि ठूलो बरदान हुन्छ । सबै स्वास्थ्यकर्मी मिलेर काम गरे जनताको स्वास्थ्य राम्रो हुन्छ । त्यसैले यो ज्ञान र व्यवहारको सम्बन्ध दोहोरो छ ।

गाउँबाट ठूला अस्पतालमा आउने महिलालाई सबैको सहयोग चाहिन्छ । स्वास्थ्यकर्मीले पनि कसलाई गरिब र फोहोरी भनेर नहेर्ने वा वास्ता नगर्ने गर्नु हुँदैन । अहिलेको समाज जागरूक छ । अ.न.मी. र नर्सले गाउँका समुदायका व्यक्तिहरूलाई परिवार नियोजनका साधन कसरी र किन प्रयोग गर्ने भन्ने जानकारी दिन सक्छन् । उनीहरूले पठाएका विरामीलाई अस्पतालमा डाक्टरले पनि राम्रोसँग बुझाउनु पर्छ । विरामीलाई यिनले केही जान्दैनन् भनेर उनको समस्याको बारेमा नभन्दा समुदायले डाक्टरलाई राम्रो नजरले हेर्दैन, आदर गर्दैन ।

अ.न.मी.हरूलाई अस्पतालमा डाक्टरहरूले धेरै कुरा सिकाएर समुदायमा पठाउन सक्छन् । यसले गर्दा समुदायका महिलाहरूले समयमा उपचार पाउँछन्, डाक्टरहरूलाई अन्य गर्भवती महिलालाई हेरचार गर्न सजिलो हुन्छ ।

परिवर्तन गर्नु पर्ने केही अवस्थाहरू

- एपिजीयोटोमी (महिलाको योनीको छाला काट्ने काम) सबै महिलालाई जरुरत पर्दैन ।
- त्यसैगरी प्रसव बेदना भइरहेकी महिलाले ओछ्यानमा पल्टिरहनु पर्छ भन्ने छैन । उनीले उठेर यताउति हिडडुल गर्दा हुन्छ ।
- आमा र नवजात शिशु सँगै रहनुपर्छ । कुनै समस्या परे मात्र बच्चालाई भिन्नै राख्नुपर्छ ।

कतिपय अध्ययनले देखाएअनुसार डाक्टर र अन्य स्वास्थ्यकर्मीलाई आफ्नो गाउँठाउँमा टिकाएर राख्ने हो भने समुदायले पनि :

- राम्रो काम गर्नेलाई सम्मान गर्नुपर्छ ।
- सकेसम्म विवाद गर्नुहुँदैन ।
- स्वास्थ्यकर्मीको ज्ञान र सीपका पनि सीमा हुन्छन्, एक जनाले सबैथोक गर्न सक्दैन भन्नु बुझ्नुपर्छ ।
- स्वास्थ्यकर्मीलाई बसोबास र रहनसहनका लागि समुदायले सघाउन सक्छ ।
- माशिका र मस्वास्वसेजस्ता कार्यकर्ताका केटाकेटीका लागि स्थानीय स्कुलमा छात्रवृत्ति र सहूलियत दिन सक्छ ।
- स्थानीय संस्था र स्वास्थ्यकर्मी (स्वास्थ्य संस्था-प्रास्वाके स्वास्थ्यचौकी, उपस्वास्थ्य चौकी र आयुर्वेद औषधालय) मिलेर महिला स्वास्थ्यको सुधार का लागि चेतन जगाउनु पर्छ ।

